

УДК 94(477) "1941/1944"
DOI: 10.26661/swfh-2017-49-029

О. О. Салата

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОПАГАНДИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ У 1933–1941 рр.

Показано організацію роботи Міністерств та департаментів пропаганди в системі державних органів Третього рейху у період становлення нацистської влади у Німеччині та окупації території країн Східної Європи, зокрема СРСР. Представлено роботу нацистського пропагандистського апарату та розробку і використання ним різноманітних форм і методів впливу на власне населення в галузі освіти, науки та суспільних відносин. Розкрито процес формування та діяльність Імперського міністерства народної освіти і пропаганди, Імперського міністерства науки, виховання і народної освіти, Імперського міністерства у справах окупованих Східних областей. Визначено характер і результати інформаційно-пропагандистського впливу на свідомість німецького населення в умовах підготовки і ведення війни.

Ключові слова: Третій рейх, пропаганда, інформаційна політика, Імперське міністерство науки, виховання і народної освіти, Імперське міністерство у справах окупованих Східних областей, Міністерство народної освіти і пропаганди, методи і форми пропаганди.

На початку ХХ століття інформаційна війна та її методи і технології є надзвичайно актуальні для вивчення не лише засобами масової інформації, але й методами історичної науки. Протягом ХХ століття відбулося дві потужні світові війни, які мали надзвичайно важкі наслідки. Під час першої і другої світових воєн були використані новітні, на той час, технології інформаційного впливу та пропаганди. У першій світовій війні Німеччина, маючи потужну зброю, вишколену армію потерпіла поразку тільки тому, що не володіла такими досконалими техніками пропаганди як країни протилежного військово-політичного табору. Поразка стала очевидною тому, що рухнув тил, а значна частина радикально налаштованих політиків і мирних жителів стала жертвами іноземної пропаганди.

Сучасна історична наука вимагає глибокого дослідження ролі пропаганди у війні, її впливу на свідомість бійців армій противника, власної армії та на населення окупованих територій. Починаючи з кінця 1950-х років зарубіжні історики долучилися до дослідження процесу становлення Націонал-соціалістичної партії в Німеччині, її діяльності в галузі освіти та суспільних відносин. Серед них відомі вчені Р. Лонгеріх, Р. Коел, В. Віперрман та ін. Їхні праці присвячені розкриттю суспільно-політичної та економічної діяльності Третього рейху. Пропагандистські заходи НСДАП не стали предметом уваги, а розглядалася лише в рамках загальних проблем нацистської політики [1-5].

Глибше дану проблематику розглядали російські вчені Г.Г. Почепцов, І.М. Панарін [6; 7]. Вони вивчали пропагандистську діяльність Третього рейху через функціонування засобів масової інформації та їх вплив на суспільну думку у Німеччині. Їм вдалося показати роль пропаганди у військових конфліктах, військово-політичному протистоянні.

Дослідженням методів агітації та пропаганди нацистських ідеологічних структур займався також російський вчений О. Гогун. Він показав механізми і політичні технології, які застосовувалися нацистським керівництвом для впливу на свідомість населення Німеччини та окупованих у ході Другої світової війни територій. На жаль, поза увагою дослідника залишилася діяльність державних закладів, діяльність яких була спрямована на ідеологічну обробку населення та пропаганду [8; 17].

Відомий російський вчений Ю.Я. Орлов, розглядаючи загальні питання німецької окупаційної пропаганди та її застосування на окупованих територіях, дослідив також функціонування періодичних видань та радіо. Вивчаючи органи окупаційної адміністрації автор зробив висновки, що система пропаганди була досить розвинутою, а її матеріальне забезпечення перевершувало матеріально-технічне забезпечення радянських періодичних видань [9; 176].

Питанням нацистської пропаганди на окупованих територіях займалися також й вітчизняні вчені. Так, зокрема М.В. Михайлюк у своїх працях досліджує форми психологічної дії на населення окупованих територій України, яке застосовувалося нацистським керівництвом у ході Другої світової війни. Вона показала діяльність преси, радіо, театрів, підготовку військових кореспондентів та інше [10, с. 645].

Отже, незважаючи на значну кількість праць, присвячених пропаганді нацистської Німеччини, діяльність окремих органів нацистської пропаганди практично не досліджувалася. Звідси метою нашої статті є висвітлення діяльності трьох імперських міністерств, робота яких була спрямована переважно на пропаганду тієї політики, яку впроваджувала нацистська Німеччина. Відповідно завданням роботи є розкриття діяльності структур Імперського міністерства народної освіти і пропаганди, Імперського міністерства науки, виховання і народної освіти та Імперського міністерства у справах окупованих Східних областей.

На початок першої світової війни Англія вже володіла потужним арсеналом методів інформаційного впливу, який і використовувала в боротьбі проти Німеччини. Коли стало зрозуміло, що воєнні сили Німеччини переважають і Англія може отримати поразку у війні, у країні почалося активне формування образу ворога. Головним виводом війни преса й пропагандисти виставляли німецького кайзера

Вільгельма II, а також прусський мілітаризм, природну войовничість німців. На противагу Німеччині Англія та її союзники представлялися як висококультурні, цивілізовані держави, які покладуть край німецькому мілітаризму і принесуть мир людству.

З призначенням керівником пропаганди А. Норткліффа пропаганда у країнах ворожого табору на початку 1918 р. активізувалася. За короткий період часу було розроблено плани ведення пропаганди в усіх ворожих країнах. Щодо кожної країни був застосований особливий метод: в Австро-Угорщині британська пропаганда була націлена на моральний розпад армії, для чого використовувалися Антигабсбурзькі настрою пригноблених народностей двоєдиної імперії. У Німеччині Англія за допомогою пропаганди збиралася розколоти німецьке суспільство, спрямувати гнів німецького народу, втомленого від довгої війни, на уряд Німеччини, на правлячий режим. Для досягнення намічених цілей керівництво Дому Крю зуміло скоординувати політику держав Антанти у потрібному напрямку.

Більшість європейських й американських вчених визнають, що у цей період англійська пропаганда була досить успішною і добре організованою. Німецькі політики і в 1918 р. і після закінчення війни посілали прокльони на адресу англійського міністерства пропаганди. Генерал П. Гінденбург і Е.Людендорф першими оцінили небезпечний вплив англійської агітації. Внаслідок такого інформаційного тиску в Німеччині, як і в Росії, вибухнула революція, що стала однією з важливих причин її поразки в Першій світовій війні [3, с. 34; 12].

Після закінчення війни, незважаючи на тяжке економічне становище німецький, а потім і нацистський уряд зробили все, щоб створити структуру пропаганди і державні органи для її втілення. У міжвоєнний період у Німеччині, як і в більшості університетах Європи почалося вивчення ролі інформації у війні. Німецькими вченими було проведено велику кількість досліджень. Вони узагальнили накопичені теоретичні знання та досвід у галузі інформаційного протистояння під час війни, об'єднали їх в єдину теорію, яку німецький вчений Дж. Ф.Ч. Фуллер 1921 року назвав "теорією психологічної війни" [13, с. 37].

Відомий історик Г. Лассвелл у своїй праці працював оцінював техніку пропаганди обох сторін військових дій, спираючись на інтерв'ю офіційних осіб та аналіз архівних матеріалів. Він аналізував символи, які використовувалися в пропагандистських повідомленнях. Його дослідження стали важливим внеском у теорію комунікацій та інформаційних війн [14].

Військові вчені одногласно визнали, що інформаційна війна є складовою частиною військового мистецтва. Один із англійських учених П.Г. Уорбертон писав: "Сьогодні основним завданням у війні є не знищення збройних сил противника, як це було раніше, а підірвати морального стану населення ворожої країни в цілому і до рівня, щоб воно змусило свій уряд піти на мир. Збройні зіткнення армій – це лише один із засобів до досягнення цієї мети" [15].

Внаслідок Першої світової війни та світової економічної кризи німецький народ, як і інші народи, шукав виходу з цієї важкої ситуації. Тому в цей період ідеї Націонал-соціалістичної партії були дуже привабливими і актуальними, особливо притягували обурених владою (політикою) та безробітних. Приваблювала також обіцянка НСДАП створити здоровий середній клас, провести земельну реформу, яка повинна відповідати національним інтересам, прийняти закон про некомпенсоване вилучення землі для суспільних потреб, ануляції процентів по закладних зобов'язаннях на землю, заборону спекуляції землею. У змісті державно-правового блоку привабливою була вимога про запровадження смертної кари для тих, хто вчинив злочин проти німецького народу, лихварів та спекулянтів та ін., незалежно від положення в суспільстві, релігійної чи расової приналежності... [16, с. 18].

Не менш важливою у цей період кризи та втрати військового потенціалу була "ліквідація контрактної армії та створення народного війська". Цей пункт програми суперечив міжнародним зобов'язанням Німеччини, але позитивним моментом було те, що він відображав прагнення широких прошарків суспільства та об'єктивну необхідність відновлення стратегічного статусу інституту збройних сил в державі. Поряд з цим важливим аспектом програми НСДАП було забезпечення кожному здібному та старанному німцеві можливості одержати вищу освіту та зайняти керівну посаду [16, с. 18].

Один із блоків програми НСДАП називався "Культурно-політичний". Він мав принципове значення, тому що мова йшла про створення інформаційного простору в нацистській Німеччині. У ньому говорилося про нормування та регулювання загальнонаціонального інформаційного простору Німеччини з метою очищення його від антинімецької пропаганди. Як тільки націонал-соціалістична верхівка отримала доступ до владних структур, одразу ж почала створювати свій міністерський апарат. Так, у квітні 1933 р. Геббельс і Геринг стали керівниками новостворених міністерств пропаганди і агітації. Під контролем націонал-соціалістів опинився поліцейний апарат.

У січні 1933 р. Було прийнято декрет "Про захист народу і держави", який скасував основні права, що були встановлені Веймарською конституцією та передбачалося ввести надзвичайний стан у країні. Це сприяло активній боротьбі з політичними противниками. Більшість із них були ув'язнені в новостворених у 1934-1938 рр. концентраційних таборах. Була розгорнута практика переслідувань та терору проти інакодумців. У 1934 р., коли Націонал-соціалістична партія на чолі з Гітлером прийшла до влади, почався тотальний контроль за життям усього суспільства. Почалася перебудова духовного і суспільного життя відповідно до націонал-соціалістичних ідей. У країні встановлена жорстка цензура, яка чітко слідувала за появою різних ідейних течій.

З 1933 року почалося створення ряду міністерств, і, хоча напрямки їх діяльності були різними, об'єднувало їх те, що всі вони повинні були займатися ідеологічними питаннями та пропагандою в німецькому суспільстві. Серед них Імперське міністерство народної освіти і пропаганди (1933), Імперське

міністерство науки, виховання і народної освіти (1934) та Імперське міністерство у справах окупованих Східних областей (1941).

Міністерство народної освіти і пропаганди, яке очолив Йозеф Геббельс, об'єднало існуючі пропагандистські організації Рейху, ставши фактично монополістом у сфері інформаційно-пропагандистської діяльності. Його метою була консолідація дій щодо ведення пропаганди, а також вплив на населення Німеччини через газети, радіо, театр, кінематограф і т. п. Відповідно до урядового декрету від 30 червня 1933 р. у підпорядкування Міністерства передавалася загальна політична пропаганда, вища політична школа, державні свята, преса, радіо, книгодрукування, мистецтво, музика, театр, кіно, контроль за моральним станом суспільства [17, с. 181].

З початком Другої світової війни вся військова пропаганда всередині країни віддавалася в розпорядження Міністерству народної освіти і пропаганди. У міністерстві було зібрано кращі пропагандистські кадри нацистів. Більшість із співробітників належала до верхнього прошарку середнього класу, половина мала університетські дипломи. Внутрішня структура міністерства постійно змінювалася, збільшувалася кількість відділів. Спочатку були утворені відділи пропаганди, радіо, преси, кіно, театру, сектор внутрішньої преси, сектори іноземної преси, періодичного друку, друку з питань культури, народної творчості, музики, літератури, зарубіжного туризму. До складу міністерства не входили, але контролювалися ним Імперська палата культури, Управління Лейпцизького ярмарку, Німецька бібліотека, Німецький інститут міжнародних відносин, Імперське об'єднання німецької преси [18, с. 20].

Відділ пропаганди завжди був і залишався найважливішим відділом міністерства. Цей структурний підрозділ займався засобами пропаганди, прищепленням населенню нацистського світогляду, питаннями проведення з'їздів і проведенням уніфікованої пропагандистської кампанії на всій території Німеччини. Проведення політики міністерства на місцях здійснювали імперські відділи пропаганди. В апараті працювали переважно колишні члени нацистської партії. [19, с. 28-30].

Важливі функції виконувала Рада видавництва, що знаходилася при міністерстві, під контролем якої було видавництво і 27 тис. книготоргових закладів. Можна сказати, що в руках міністерства опинилася система отримання інформації та її розповсюдження. З метою створення потужного інформаційного центру за ініціативою міністерства 1934 року було об'єднано два найбільших інформаційних агентства: агентство Вольфа і Телеграфний союз, який входив до газетного концерну Гутенберга [20, с. 153-154]. У результаті об'єднання виникло Німецьке офіційне інформаційне бюро, яке й стало головним рупором не лише Міністерства народної освіти і пропаганди, а й Третього Рейху. Його діяльність поширювалась на населення Німеччини і на країни Західної та Центральної Європи.

Про те, яке місце і завдання мало німецьке радіо для інформаційної політики Третього Рейху, свідчать слова Й. Геббельса. 1933 року він чітко визначив нові прерогативи цієї політики: "Те, чим преса була для дев'ятнадцятого століття, радіо стало для двадцятого". А відкриваючи X Всегерманську виставку засобів радіомовлення, міністр пропаганди говорив про радіо, як про "найпершого і впливового посередника між рухом і нацією, між ідеєю і людиною. Нам потрібне радіо, що крокує разом з нацією, радіо, що працює для людей" [21, с. 231].

Під контролем міністерства знаходилася також уся німецька преса. 4 жовтня цього ж року був прийнятий "Закон про редакторів", за яким редакторську посаду міг обійняти тільки арієць за походженням. Нацисти провели чистку журналістських рядів, вигнавши з редакцій до 1939 р. більше 1400 "неблагонадійних" журналістів. Займатися журналістикою могли фактично тільки члени Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП) [22, с. 153-154].

Монополізне становище у видавництві газет перейшло до рук нацистської партії. 1934 року в загальній кількості газет, які видавалися НСДАП мала частку, що складала 2,6%, а їх тираж налічував 7,5% загального тиражу німецьких газет. За 10 років кількість нацистських газет зросла до 36%, а їх тираж – до 82,5% загальнонімецького тиражу. Офіційний орган нацистської партії газета "Volkischer Beobachter" наприкінці 30-х рр. виходила друком в берлінському, мюнхенському і віденському виданнях [23, с. 155].

Німецький історик І. Фест так говорив про нацистську політику у сфері інформації: "Велику кількість місцевих видань було усунуто за допомогою економічного тиску або боротьби за тих, хто їх передплачує, у якій були застосовані всі засоби, якими володіла держава; інші були конфісковані, лише деякі з провідних газет, які пропонували використання свого іміджу, були різко зменшені але продовжували працювати. Разом із тим Геббельс прагнув пом'якшити і приховати державну монополію на журналістську думку. Друк, як і взагалі культура, відповідно до проголошеного ним гасла, повинна була бути "єдина у волі і багатообразна у виразах волі" [24, с. 330-331].

Щодня в Міністерстві народної освіти і пропаганди вищі чини проводили закриті прес-конференції, під час яких нацистське керівництво повідомляло про внутрішні й міжнародні найважливіші події та їх оцінку, давали вказівки щодо необхідних коментарів, а також визначали основні тактичні й стратегічні завдання пропагандистських кампаній [25, с. 150-151].

Досліджуючи роботу цього міністерства за перепискою з начальниками штабів штурмових загонів та з відділами радіомовлення, з інформаційними бюро Німеччини необхідно зазначити, що до міністерства передавалася оперативна інформація про ситуацію у прикордонних областях, діяльності нацистських союзів "Союзу німців на Сході", "Союзу німців за кордоном"; про положення і настрої населення Польщі і на території Данцигського коридору [26, арк. 114-116]. Постановою міністра пропаганди Й. Геббельса населенню Німеччини було заборонено слухати закордонне радіомовлення [27, арк. 78-79].

Усі засоби масової інформації, які функціонували у Німеччині у цей період були повністю підпорядковані політиці НСДАП, що сприяло створенню ефективного апарату тотальної пропаганди націонал-соціалістичної ідеології і забезпечило підтримку агресивного зовнішньополітичного курсу фашистської Німеччини з боку більшості німецького населення [28].

У структурі Міністерства народної освіти і пропаганди було створено великий розгалужений апарат для підготовки і проведення різноманітних агітаційних акцій, які б впливали й на інші держави. Формуючи якісно новий інформаційний простір Націонал-соціалістична партія застосовувала відомі на той час пропагандистські прийоми та засоби: брехню, маскування, відкриту дезінформацію, раптовість та ін. Даючи настанови своїм підлеглим, Й. Геббельс наголошував, що можна розстрілювати противника з кулеметів до тих пір, поки він не визнає переваги того, хто має у своєму розпорядженні ці кулемети. Це найбільш простий шлях. Але націю можна змінити і шляхом революції духу і тим самим не знищити противника, а навіть перетягнути на свій бік [29].

До головних завдань Міністерства народної освіти і пропаганди Німеччини, належало розповсюдження матеріалів німецькою мовою та їх вивчення як у самій Німеччині, так і за її межами, особливо на територіях, захоплених військами Третього Рейху. З доповіді професора, доктора Цидклера бачимо, що керівництво фашистської Німеччини розуміло, що від поширення німецької мови і знання її населенням європейських країн залежить ефективність німецької пропаганди. Було окреслено також практичні завдання, які вже реалізувалися в цьому напрямку. Серед них: поширення німецької мови за кордоном; вивчення німецької мови іноземними робітниками, які сотнями тисяч прибувають до Німеччини; запровадження німецької мови в новоутворених областях на захоплених територіях [30, с. 26].

Саме тому за наказом А. Гітлера, Німецька Академія перетворилася на корпорацію суспільного права і отримала завдання: дослідити німецьку мову в середині країни, вивчити культурні надбання Німеччини та постійно піклуватися про неї. Третє і найважливіше, на нашу думку, завдання полягало в підпорядкуванні Академії Міністерству народної освіти і пропаганди. До обов'язків Академії також входило виконання завдань за межами країни, які вона отримувала від уряду і Міністерства іноземних справ Німеччини [31, с. 26-27].

Відповідно до вищезгаданого наказу Академія відкрила у Німеччині велику кількість курсів для іноземних робітників, східних країн які на середину 1942 року склали близько 4-х мільйонів осіб. Почалося створення спеціальних підручників з німецької мови, зміст яких був спрямований не лише на її вивчення, а й на поширення націонал-соціалістичних ідей серед іноземців [32, с. 28].

Протягом декількох місяців у структурі Міністерства народної освіти і пропаганди було створено Східний відділ, основним завданням якого була пропаганда боротьби з більшовизмом. До цього відділу було введено співробітників, які були справжніми професіоналами і мали досвід пропагандистської діяльності на професійному рівні з 1935 р. Співробітниками Східного відділу було створено штаби для всіх мовних груп населення Радянського Союзу. Їх головний обов'язок – переклад брошур, листівок та ін. з німецької мови; виготовлення і розповсюдження нацистської державної символіки: прапорів, плакатів, які стали справжньою зброєю в руках пропагандистів [33, с. 53].

2 квітня 1941 року, коли повним ходом йшла підготовка нападу Німеччини на Радянський Союз, між А. Гітлером і рейхсляйтером Альфредом Розенбергом відбулася бесіда, у ході якої Гітлер доручив йому взятися за розробку необхідних директив по проведенню окупаційної політики на сході. Через 5 днів після цього Гітлер доручив Розенбергу створити і очолити центральне політичне бюро для проведення цієї роботи ("Zentrales politisches Büro für die Ostarbeit") [34].

20 квітня 1941 р. Гітлер призначив Розенберга своїм "безпосереднім уповноваженим для централізованого вирішення питань східноєвропейського простору". Перед Розенбергом Гітлером була поставлена задача підготувати план розчленування СРСР і проект створення місцевих органів управління на планованих захоплених територіях Радянського Союзу. Цей план був представлений в доповіді А. Розенберга 9 травня 1941 року і прийнятий з низкою поправок [35, с. 97-114].

У процесі захоплення території СРСР гітлерівське керівництво створювало систему управління окупованих територій. Не останніми у структурі управління мали бути відділи пропаганди. Виникла необхідність створення Міністерства східних окупованих територій. Фактично Східний відділ і став першим кроком до цього. У Міністерстві східних окупованих територій було сформовано власний відділ просвіти і пропаганди. Цей відділ визначав основні політичні лінії для пропаганди, політичні тенденції [36, с. 54].

Було розроблено чітку структуру Міністерства східних окупованих територій, де передбачалися такі форми пропагандистської діяльності: у цивільних областях – відділ пропаганди та особливий відділ, які на думку працівників міністерства, працювали досить ефективно. Там, де вермахт не міг проводити пропагандистську діяльність (області знаходилися за фронтом), діяли військові інформатори. Для роботи за лінією фронту Міністерством народної освіти і пропаганди, під безпосереднім керівництвом Рейху були виділені спеціальні агенти [37, с. 55].

Незважаючи на те, що до 1945 р. практично всі території СРСР були звільнені радянськими військами, міністерство продовжувало існувати аж до краху гітлерівської Німеччини в травні 1945 р. З приводу існування цього міністерства у військовій ситуації навесні 1945 р. імперський уповноважений по тотальній війні Й. Геббельс, який відповідав за мобілізацію чиновників на фронт, записав у своєму щоденнику: "Рейхсміністр Розенберг все ще відмовляється розпустити своє міністерство. Він називає його тепер не міністерством у справах окупованих східних областей, бо це звучало б надто смішно, а тільки східним міністерством. Він хоче зосередити в цьому міністерстві всю нашу східну політику" (запис від 16 березня

1945 г.); “Розенберг продовжує відмовлятися ліквідувати східне міністерство” (запис від 18 березня 1945 року, с. 220) [38]. Проте, значна частина апарату міністерства була мобілізована в ході заходів з ведення тотальної війни.

Важливим напрямком діяльності відділу Просвіти і пропаганди Міністерства східних окупованих територій була робота серед оstarбайтерів, особливо серед тих, хто добровільно їхав працювати до Німеччини. Але концепція, яка була сформульована керівниками Третього Рейху щодо ставлення до східних робітників, заважала реалізації цього напрямку. Більшість роботодавців ставилися до своїх східних працівників, як до рабів, застосовуючи тілесні покарання і навіть убивства. У такій ситуації вести пропагандистську діяльність серед них, схилиючи їх до співпраці, було неможливо [39, с. 60].

У ході війни у 1933-1938 рр. на життя Гітлера було скоєно 16 замахів [40, с. 179]. Це зумовило посилення пропагандистської діяльності у самій Німеччині, зокрема створення у 30 квітня 1934 р. Міністерства науки, виховання і народної освіти. До переліку його завдань входила організація вищої, середньої і середньої спеціальної освіти в Німеччині, основною базою для його формування послужило аналогічне міністерство в Пруссії, що існувало раніше. У підпорядкування міністерства були призначені середні і вищі навчальні заклади, які раніше перебували в розпорядженні окремих округів. Міністр призначав ректорів і деканів університетів, керівників студентських організацій, а також Націонал-соціалістичного союзу доцентів Німеччини.

Перші кроки політики Міністерства науки, виховання і народної освіти проявились під час введення ідеологічного компоненту до шкільного курсу. Одним із головних завдань освіти було виховання молодої людини, яка б чітко усвідомлювала ідеї націонал-соціалізму. У цьому контексті А. Гітлер виділив дві провідні цілі загальноосвітньої німецької школи: запалити вогонь у серцях молоді та укорінити в її свідомості поняття “раса”. Німецька молодь повинна бути готовою до війни, навченою, щоб або перемогти, або померти. Таким чином, сформувати нових громадян, що усвідомлювали б славу країни та були б фанатично відданими національній ідеї [41, с. 147].

У народних школах та вищих навчальних закладах Німеччини було звільнено викладачів-євреїв. До 1938 р. щорічно дві третини вчителів початкових класів проходили “ідеологічну обробку” у наметових таборах за містом на фахових місячних курсах з лекціями, семінарами та заліком зі стройової підготовки. До роботи допускали вчителів лише тоді, коли в керівництві школи не було ніяких сумнівів щодо їх компетентності і благонадійності. Перетворення не минули й університети. Університетське самоуправління, яке склалося традиційно, було скасоване. Тепер вся влада в університетах була передана безпосередньо ректорам, яких призначав уряд. Професорам і доцентам нав’язувалися нові дисципліни, які вони повинні були читати [42, с. 148].

“Відділ пропаганди Націонал-соціалістичної партії є в даний момент найвпливовішим. На нього покладаються великі надії в справі пропаганди ідей націонал-соціалізму. Для організації діяльності відділу необхідно підібрати людей, відданих у першу чергу, ідеям націонал-соціалізму і Німеччині” [43, с. 649-650]. Ці слова Адольфа Гітлера, які він написав у книзі “Моя боротьба” свідчать про те, що він приділяв величезну увагу пропаганді, за допомогою якої можна було поширювати ідеали націонал-соціалізму і створити такий інформаційний простір, завдяки якому здійснити всі задумані ідеологами загарбницькі плани. Керівники держави мислили тільки категоріями агітаційного ідеологічного мистецтва, вважаючи завдання його ефективності головним і чи не єдиним. Гітлер і Геббельс приділяли значну кількість особистого часу для керівництва тією або іншою культурною акцією, наглядаючи за ходом уже запущених процесів культурної політики.

Зважаючи на це, нацистський пропагандистський апарат розробив і використовував на практиці впродовж 1933-1945 рр. різноманітні форми і методи дії на власне населення. Головною метою пропагандистських служб Третього Рейху було прагнення отримати підтримку німецьких громадян для підготовки і ведення війни з Радянським Союзом. Отже, вивчення характеру і результатів інформаційно-пропагандистського впливу на свідомість німецького населення в умовах підготовки і ведення війни було одним з основних напрямків в діяльності Міністерства народної освіти і пропаганди.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що керівництву НСДАП вдалося створити потужний пропагандистський апарат, який охопив своєю діяльністю все населення Німеччини, країн – союзників та частково населення окупованих німецькою армією територій. Нацистська пропаганда сприяла 1933 року успішній стабілізації режиму, що дозволило приступити в подальші роки до швидкої переорієнтації суспільної свідомості. Система нацистської пропаганди разом з механізмом державного терору стала потужним фундаментом Третього Рейху і дозволила його лідерам проводити більш радикальну зовнішню і внутрішню політику, не озираючись на опір з боку німецького народу.

Тема організації пропаганди в системі державних органів в умовах сучасного інформаційного простору є надзвичайно важливою і потребує більш глибоких досліджень накопиченого протягом ХХ століття досвіду.

Джерела та література

1. Jowett G.S., O'Donell V. Propaganda and Persuasion. Newbury Park etc., / G.S. Jowett, V. O'Donell. – Stuttgart, 1992. – 240 p.
2. Koehl R. L. RKFDV: German resettlement and population policy 1939—1945 / L. Koehl R – Cambridge, 1957. – 352 p.
3. Longerich P. Propagandisten im Krieg. Die Presseabteilung des Auswartigen Amtes unter Ribbentrop / P. Longerich. – Munchen, 1987. – 215 p.
4. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. In: Bryson, (ed.) The Communication of Ideas. N.Y.: Harper and Brothers, 1948.–412 p.

5. Wipperman W. Der konsequente Wahn. Ideologie und Politik Adolf Hitlers. / W. Wipperman. – Muenchen, 1989. – 620 s.
6. Панарин И. Н. Информационная война, PR и мировая политика / И.Н.Панарин. – М., Горячая линия – Телеком, 2006. – 352 с.
7. Почепцов Г.Г. Информация & дезинформация / Г.Г. Почепцов. – М.: Эльга, 2001. – 458 с.
8. Аспекты теории и практики информационно-психологического воздействия. 2. Информационно-психологическое воздействие на войска и население противника в годы первой и второй мировых войн – Режим доступа до журналу: http://www.vrazvedka.ru/main/ytikal/lekt-02_02.shtml
9. Орлов Ю.Я. Крах немецко-фашистской пропаганды в период войны против СССР. М.: Издательство Московского университета, 1985. 186 с.
10. Михайлюк М.В. Німецька пропаганда в Україні / М. В. Михайлюк // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси. – К.: “Видавництво Наукова думка” НАН України, 2001. – с. 644–658.
11. Ласвель Г. Техника пропаганды в Мировой войне. М., 1929. С. 34.
12. Стюарт Кэмпбелл. Тайны Дома Крю. Английская пропаганда в Мировую войну. http://www.ereading.club/bookreader.php/143462/Styuart_Taiiny_Doma_Kryu._Angliiskaya_propaganda_v_Mirovuyu_voiinu_1914-1918_gg.html
13. Салата О. Формування німецького інформаційного простору в Рейхскомісаріаті України та в зоні військової адміністрації (червень 1941р.-1944 рр.). / О. Салата. [Монографія]. – Донецьк, 2009. – 357 с.
14. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. In: Bryson, (ed.) The Communication of Ideas. N.Y.: Harper and Brothers, 1948. – 412 p.
15. Крысько В.Г. Секреты психологической войны. Перипетии психологической войны. [Электронный ресурс]: <http://www.evartist.narod.ru/text19/011.htm>
16. Feder G. Das Programm der NSDAP und seine weltanschauliche Grundgedanken. – München: Franz Eher Verlag, 1935. – 65 s.
17. Аникеев А.А. НСДАП: идеология, структура и функции / А.А. Аникеев, Г.И. Кольга, Н.Е. Пуховская– Ставрополь. 2000. – 307 с.
18. Panarin I. N. Informatsionnaya voyna, RR i mirovaya politika / I.N.Panarin. – М., Goryachaya liniya – Telekom, 2006. – 352 s.
19. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
20. Панарин И. Н. Информационная война, PR и мировая политика / И.Н.Панарин. – М., Горячая линия – Телеком, 2006. – 352 с.
21. Герцштейн Р. Э. Война, которую выиграл Гитлер / Р.Э. Герцштейн [перевод с англ.]. – Смоленск: Русич. – 608 с.
22. Панарин И. Н. Информационная война, PR и мировая политика / И.Н.Панарин. – М., Горячая линия – Телеком, 2006. – 352 с.
23. Панарин И. Н. Информационная война, PR и мировая политика / И.Н.Панарин. – М., Горячая линия – Телеком, 2006. – 352 с.
24. Фест И. Гитлер. Биография. Т. II. – Пермь, 1993. – 480 с.
25. Панарин И. Н. Информационная война, PR и мировая политика / И.Н.Панарин. – М., Горячая линия – Телеком, 2006. – 352 с.
26. Державний Російський воєнний архів. Ф.1363 – Імперське міністерство просвіти і пропаганди (м. Берлін), (Німецькі архіви. Трофейні документи): Оп. 1. Спр. 2. 162 арк.
27. Державний Російський воєнний архів. Ф.1363 – Імперське міністерство просвіти і пропаганди (м. Берлін), (Німецькі архіви. Трофейні документи): Оп. 1. Спр. 49. 111 арк.
28. Historicus. Историк – общественно-политический журнал. Режим доступа до журналу: <http://www.historicus.ru/propaganda/>
29. Аспекты теории и практики информационно-психологического воздействия. 2. Информационно-психологическое воздействие на войска и население противника в годы первой и второй мировых войн – Режим доступа до журналу: http://www.vrazvedka.ru/main/ytikal/lekt-02_02.shtml
30. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
31. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
32. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
33. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
34. Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg 14. November 1945 — 1. Oktober 1946, Bd. XI, München / Zürich 1984. S. 525.; Robert M.W. Kempner: SS im Kreuzverhör. Die Elite, die Europa in Scherben brach, Nördlingen 1987, S. 226.; Ernst Piper: Alfred Rosenberg. Hitlers Chefideologe, München 2005, S. 509. (Quelle: Robert M.W. Kempner (Hrsg.): Rosenberg, jetzt ist ihre große Stunde gekommen. Aufzeichnungen über Eroberungspläne Hitlers. In: Frankfurter Rundschau vom 22. Juni 1971.); Gerald Reitlinger: Die Endlösung. Hitlers Versuch der Ausrottung der Juden Europas 1939—1945, 7. Aufl., Berlin 1992, S. 90.
35. Залесский К. “НСДАП. Власть в Третьем рейхе”. М.: Яуза, Эксмо, 2005. – С. 332.
36. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
37. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
38. Wipperman W. Der konsequente Wahn. Ideologie und Politik Adolf Hitlers. / W. Wipperman. – Muenchen, 1989. – 620 s.
39. Bundesarchiv. – Koblenz. R 55/606, – 98 s.
40. Вилль Бертольд, “42 покушения на Адольфа Гитлера”, Изд. Русич, 2002. – 352 с.
41. Давлетов О.Р. Гітлеррюгенд: від “загону Адольфа Гітлера” до єдиної державної молодіжної організації “третього рейху” (1922-1939 рр.): нариси / О.Р. Давлетов. – Запоріжжя: “Просвіта”, 2007. – 196 с.
42. Давлетов О.Р. Гітлеррюгенд: від “загону Адольфа Гітлера” до єдиної державної молодіжної організації “третього рейху” (1922-1939 рр.): нариси / О.Р. Давлетов. – Запоріжжя: “Просвіта”, 2007. – 196 с.
43. Hitler A. Mein Kampf. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.greatwar.nl/books/meinkampf/meinkampf.pdf>

Salata O. Propaganda organization at the governmental system of Nazi Germany in 1933 – 1941.

It is shown the process of propaganda organization at ministries and departments in the governmental system of the Third Reich during the formation of the Nazi authorities in Germany and the in the occupied territory of Eastern Europe, including the Soviet Union. In the article is presented work of Nazi propaganda apparatus, but

also development and use of the various forms and methods of influence on their own population in the sphere of education, science and public relations. It is revealed the process of formation and work of the Imperial Ministry of Education and Propaganda, Reich Ministry of Science, Upbringing and Public Education and the Reich Ministry for Occupied Eastern regions. It is determined the character and results of advocacy impact on the consciousness of the German population in the conditions of preparation and conduct of the war.

Key words: *The Third Reich, advocacy, information policy, Imperial Ministry of Science, Upbringing and Public Education, Imperial Ministry for Occupied Eastern regions, the Ministry of Education and Propaganda, methods and forms of propaganda.*